

ЛІНГВІСТИЧНА КАЗКА ЯК МЕТОДИЧНИЙ ПРИЙОМ ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНИХ ФОНЕТИЧНИХ НАВИЧОК МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

У статті визначено характерні особливості лінгвістичної казки; розкрито її дидактичні та методичні переваги як прийому формування іншомовних фонетичних навичок; представлено алгоритм створення лінгвістичної казки та подано методичні рекомендації щодо її використання на уроках іноземної мови для навчання фонетики.

Ключові слова: лінгвістична казка, молодші школярі, фонетичні навички, методичний прийом.

Уроки іноземної мови відкривають широкі можливості для розвитку креативних здібностей школярів. На думку багатьох учителів, методистів, стратегічним принципом розвиваючого навчання є принцип розвитку творчих лінгвістичних здібностей. З цього випливає, що під час вивчення іноземної мови необхідно розвивати творчу активність у межах цього предмета, а також стимулювати розвиток особистості учня та його прагнення до творчості.

Сучасні тенденції розвитку лінгвістики, що стосуються використання текстового дидактичного матеріалу як найважливішого засобу навчання, вказують на необхідність розробки методики використання текстів лінгвістичної тематики (тобто лінгвістичних казок) з метою удосконалення мовної компетенції учнів.

Згідно з вимогами нормативних документів з іноземної мови для загальноосвітніх навчальних закладів, учням необхідно опанувати її на рівні, достатньому для здійснення іншомовної комунікації в аудіюванні, говорінні, читанні та письмі. Формування ж фонетичної компетенції, тобто навичок правильної вимови, лежить в основі всіх цих чотирьох видів мовленнєвої діяльності.

На думку провідних методистів (В.А. Бухбіндер, Ю.І. Пассов, В.Л. Скалкін, М.І. Жинкін, Н.К. Склярєнко, М.Л. Черноватий, С.П. Шатілов, В.С. Цетлін, Н.Г. Widdowson та ін.) неможливо успішно здійснювати спілкування англійською мовою, не володіючи досконало звуко-вимовною стороною мови, яку вивчає людина. Для того, щоб навчитися спілкуванню англійською мовою, необхідно оволодіти навичками правильної вимови.

Процес формування іншомовної фонетичної компетенції розглядається в літературі досить широко. Існує низка праць, які розглядають формування фонетичних навичок (С.Л. Бобир, О.І. Негневицька, М.П. Дворжецька, І.Н. Верещагіна та ін.), роль ігрових вправ у навчання фонетики (О.Барташніков, О.І.Близнюк, Т.І.Олійник, Н.І.Онупрієнко, Л.Усачова та ін.), комунікативний підхід у вивчення фонетики (В. Берлюк, В. Бухбіндер, О. Леонт'єв, Г. Рогова та ін.).

Існує низка праць, присвячених проблемі використання лінгвістичних казок в українській та російській мові (Л.В. Бурмістрова, Т.О. Зоріна, Л.І. Новікова, О.С. Боднар та інші.). О.С. Казачінер дослідила питання підвищення мотивації на уроках англійської мови у початковій школі за допомогою лінгвістичної казки. Формування граматичної компетенції молодших школярів з використання лінгвістичної казки розглянуто Л.Р. Сливкою. Н.М. Ткаченко охарактеризовано особливості лінгвістичної казки щодо навчання іноземної мови. Як свідчить критичний аналіз методичної та педагогічної літератури, дуже мало уваги приділено проблемі застосування лінгвістичної казки у навчанні іноземної мови молодших школярів, а саме у процесі формування фонетичної компетенції. Тому це питання потребує детального розгляду.

Завдання статті полягають у визначенні характерних особливостей лінгвістичної казки; розкритті її дидактичних та методичних переваг як прийому формування іншомовних фонетичних навичок; розробці алгоритму створення лінгвістичної казки та укладанні методичних рекомендацій щодо їх використання на уроках іноземної мови для навчання фонетики.

Досвід педагогів (Л.В. Бурмістрової, Т.О. Зоріної, Л.І. Новікової, О.С. Боднар та ін.) вказує на те, що казки є ефективним прийомом усвідомлення важкого матеріалу. Цей жанр молодші школярі готові слухати, обговорювати безкінечно, їх захоплює сюжет, вони з непідробним інтересом стежать за діями незвичайних героїв, за розвитком подій. Читаючи чи слухаючи казку, дитина охоче занурюється у чарівний світ її персонажів, переймається подіями твору. Казка переносить дітей із буденного одномунітного світу реальності у світ небуденності, пробуджує фантазію, емоційно зацікавлює і захоплює.

З лінгвістичної точки зору, казки є невичерпним джерелом різноманітного мовного матеріалу, який є зручним для навчання англійської мови. Зазвичай казку вважають виключно "власністю дитячого віку". Цей жанр молодші школярі готові слухати, переповідати, обговорювати безкінечно, їх захоплює сюжет, вони з непідробним інтересом стежать за діями незвичайних героїв, за розвитком подій.

На думку К.Д. Ушинського одним з ефективних прийомів організації навчання мови в початковій школі, який сприяє створенню високого рівня мотивації та необхідного фундаменту для формування мовної

компетенції є використання на уроках казкового матеріалу [8, с. 64-66]. В.О.Сухомлинський вважав, що для того, щоб дитина стала розумною, допитливою, кмітливою, щоб затвердити в її душі чутливість до якнайтонших відтінків думки і відчуттів інших людей, – треба виховувати, будити, надихати її розум красою слова, думки; а краса, рідного слова, його чарівна сила розкриваються, перш за все, в казці [7,с.103]. Педагог мав на увазі звичайну казку, але в сучасних умовах розвитку лінгвістичної науки його слова точно підкреслюють важливість саме лінгвістичної казки.

Перед тим як переходити до поняття лінгвістичної казки визначимо, що таке казка.

Казка – це вид художньої прози, що походить від народних переказів, порівняно коротка розповідь про фантастичні події та персонажі [6, с. 45]. Казки бувають народними (фольклорними) та літературними. Фольклорна казка – епічний жанр усної народної творчості: прозаїчна усна розповідь про вигадані події у фольклорі різних народів.

Здавна дослідники вказували на різноманітність художніх форм казки як її суттєву жанрову ознаку. В.Пропп навіть висловив думку, що групи казок, об'єднані на основі особливостей форми і поетики, є не жанровими різновидами, а окремими жанрами [5, с.30 <http://www.lib.ru/CULTURE/PROPP/skazki.txt>].

Традиційним, прийнятим у сучасній науці є поділ казок на казки про тварин (птахів, рослин, комах), чарівні (їх іноді називають героїчні чи фантастичні) та суспільно-побутові (реалістичні, новелістичні), з окремими розгалуженнями чи підвидами у кожній з названих груп.

Казки про тварин генетично найдавніші, зв'язані з тотемічними уявленнями. Головними їх героями виступають звірі. З часом казки втрачають міфологічний і магічний сенс і набувають повчально-виховного характеру. Фантастичні казки первісно також мали магічне призначення, яке з часом утратилося; в них органічно поєднується міфічне, фантастичне і героїчне начала. Герої фантастичних казок, як правило, наділені надзвичайною силою, здібностями, винахідливістю, які допомагають їм подолати усі випробування на шляху до мети. У побутових казках переважають мотиви з повсякденного життя.

Літературна казка – епічний жанр: орієнтований на вигадку твір, тісно пов'язаний з народною казкою, але, на відміну від неї, що належить конкретному авторові, не існувало до публікації в усній формі і що не мало варіантів [6, с.56].

Говорячи про лінгвістичні казки, деякі автори використовують термін "лінгвістична мініатюра" (І.М. Подгасцька), інші – "лінгвістична казка" (Л.Е. Туміна). Під лінгвістичною казкою розуміють особливу дидактичну розповідь, в якій використовується казкова фабула або побутова ситуація для передачі повідомлення про мовні факти, правила, закони і закономірності мови [6,с.71].

Логічним буде визначити характерні особливості лінгвістичної казки. Від звичайної фольклорної казки лінгвістична казка для навчання фонетики відрізняється тим, що: 1) сюжет побудований на фонетичних явищах; 2) герої – звуки; 3) у лінгвістичних казках не можна допускати помилок; 4) лінгвістична казка має повчальний у фонетичному плані зміст. (знання іноземної мови, знання лінгвістичного матеріалу, всіх умов вимови звука обов'язкове. А інакше ви вигадаете неправильну казку) [4, с. 4].

Також необхідно звернути увагу на такі особливості лінгвістичної казки, як: лінгвістична казка пояснює нам закони мови; їй властиві казкові елементи, чарівні перетворення, герої, певні стійкі вирази; дана казка народилася набагато пізніше чим фольклорна. Звичайно, вона дуже багато узяла від фольклорної казки.

Створення на уроках елементу казковості у вмісті матеріалу і в прийомах його подачі сприяє формуванню інтересу до предмету в учнів, розвиває дитячу допитливість, розкриває взаємозалежність різних явищ мови.

Зробити матеріал зрозумілим для учнів можна створивши живу ситуацію на уроці. Навіть складний фонетичний матеріал легко запам'ятається, якщо при його поясненні використовувати цікаві прийоми, що викликають в учнів позитивну мотивацію. Таким прийомом і є лінгвістична казка.

За метою використання лінгвістичні казки можна розділити на такі групи:

– інформативні казки, за допомогою яких вчитель вводить нові поняття, факти, знайомить із законами мови;

– казки-ігри, що передбачають активну участь школярів в сюжетній дії казки;

– казки-проблеми, завдання, загадки, що активізують мовленнєву діяльність учнів, підштовхуючи їх до самостійних припущень і відкриттів;

– казки-вправи, що дозволяють вчителю формувати певні уміння і навички школярів (казки в даному випадку виступають як цікавий дидактичний матеріал) [2, с. 53].

Необхідно зазначити, що в процесі формуванні фонетичних навичок вчитель має використовувати казки всіх вищеперахованих груп, оскільки лише при їх раціональному поєднанні можна досягти максимальних результатів.

Не дивлячись те, що лінгвістична казка відрізняється від звичайної, вони мають однакові дидактичні переваги. Перш за все, читаючи чи слухаючи казку, дитина охоче занурюється у чарівний світ її персонажів, переймається подіями твору. Казка переносить дітей із буденного одноманітного світу реальності у світ небуденності, пробуджує фантазію, емоційно зацікавлює і захоплює. По-друге, використання казок на уроках сприяє індивідуалізації навчання й розвитку вмотивованості мовної діяльності тих, кого навчають. При використанні казок на уроках іноземної мови розвиваються два види мотивації: самомотивація, коли казка цікава сама по собі, і мотивація, що досягається тим, що учням буде показано, що він може зрозуміти

мову, яку вивчає. Це приносить задоволення й надає віру у свої сили й бажання до подальшого вдосконалювання [4, с.3]. Ще однією перевагою казки є сила враження й емоційного впливу на учнів. Тому головна увага повинна бути спрямована на формування в учнів особистісного відношення до прочитаного. Казки допомагають зробити нудну й одноманітну роботу більш цікавою й захоплюючою. Лінгвістична казка має величезні виховні можливості. Казка – це завжди ненав'язливе виховання. У кращих своїх образах вона відкриває дитині світ, суть людських відносин, людських почуттів – доброти, поваги, співчуття, товариства, справедливості, чуйності, взаєморозуміння, і тим самим несе в собі багатий моральний потенціал. Казка дає дітям яскравий, різноманітний образ світу, розвиваючи кругозір дитини.

Казка, її композиція, яскраве протиставлення добра й зла, фантастичні й певні по своїй моральній суті образи, виразна мова, динаміка подій, особливі причинно-наслідкові зв'язки і явища, доступні розумінню школяра, – все це робить казку особливо цікавою й хвилюючою для дітей, незамінним інструментом формування моральної здорової особистості дитини.

Необхідно зазначити, що використання лінгвістичної казки допомагає реалізувати такі дидактичні цілі як збагачення і ускладнення словникового запасу; інтелектуальний і загальний розвиток учнів; розвиток мислення: уміння аналізувати, виділяти головне, уміння порівнювати, будувати аналогії, пояснювати поняття, ставити і вирішувати проблеми; розвиток творчих здібностей учнів; створення творчої емоційної обстановки; формування етичних якостей; виховання правильного відношення до загальнолюдських цінностей(доброта, любов, людяність); нормування гуманного відношення один до одного [3, с. 45].

Розглянувши позитивне дидактичне значення лінгвістичної казки, необхідно звернути увагу і на методичні переваги її використання. В процесі навчання фонетики англійської мови у початковій школі лінгвістична казка має такі методичні переваги: формування фонетичних навичок шляхом багаторазового повторення матеріалу у цікавій формі; ілюстрування звуку в цікавих мовленнєвих ситуаціях; зняття психологічного бар'єру спілкування; збагачення словникового запасу учнів; підвищення інтересу до вивчення англійської мови; розвиток умінь дітей активно слухати англійську мову [1, с. 34].

Доцільним буде відмітити основні комунікативні завдання лінгвістичних казок: навчити, пояснити новий матеріал; перевірити знання по темі; розважити, захопити, зацікавити, підвищити інтерес до предмету.

Лінгвістичні казки на уроках іноземної мови можна використовувати по-різному: як дидактичний матеріал; як прийом, що допомагає організувати пояснення нового матеріалу і відтворення засвоєного раніше; як вид роботи з розвитку мовлення (вигадування дітьми лінгвістичних казок при проходженні тієї або іншої теми).

Науковість і глибина фонетичного матеріалу, що викладається на уроках, показ його практичної значущості не можуть бути відірвані від цікавої форми подачі цього матеріалу, емоційності і жвавості викладання. Цікавість, виступаючи первинним поштовхом у вияві пізнавальної активності, виступає як засіб створення позитивного фону всього уроку, є опорою для розвитку професійної пам'яті.

Як уже зазначалося вище, навчальні лінгвістичні казки призначені для полегшення опанування фонетичним матеріалом. Учитель може читати їх на етапі мотивації навчальної діяльності (щоб викликати пізнавальний інтерес, позитивні емоції учнів), на етапі пояснення нового матеріалу (щоб пояснити сутність того чи іншого явища), а також на етапі закріплення та осмислення нового матеріалу (для перевірки знань учнів; тоді доцільно казку читати з пропусками, які заповнюють та озвучують учні).

Щоб створити лінгвістичну казку, треба знати, що композицію лінгвістичних казок складають: приказка, зачин, казкова дія і кінцівка. У лінгвістичній казці в кінцівках говориться про лінгвістичні поняття. Неначе робиться висновок з того, про що в казці розповідалося [1, с. 22].

Ознайомившись з особливостями лінгвістичних казок, з їх перевагами та з вимогами до них, було розроблено алгоритм створення лінгвістичної казки для навчання фонетики молодших школярів:

1. Визначитись в яких умовах і з якою метою буде розказана лінгвістична казка.
2. Дібрати необхідний фонетичний матеріал, відомості про звук.
3. Продумати сюжет казки, дійових осіб, які б зацікавили учнів.
4. Скласти план та записати казку, впевнитись, що немає помилок.
5. Підготувати до казки наочність, яка б допомагала дітям сприймати матеріал.
6. Прочитайте казку виразно, продумайте жести і міміку, необхідні для відтворення казки.

Прорепетируйте виступ.

Просто написати казку недостатньо, адже для її створення та для роботи над нею існує ряд вимог: усі мовні явища повинні бути пояснені чітко, зрозуміло; казка повинна бути доступною для розуміння; сюжет казки має бути цікавим для дітей; герої казки мають нести позитивні емоції та бути гарним прикладом для учнів; тривалість слухання учнями казки не повинна перевищувати 5-6 хвилин уроку [2, с. 70].

Результати дослідження проблеми формування фонетичних навичок молодших школярів з використанням лінгвістичної казки дозволяють сформулювати такі методичні рекомендації:

1. На етапі ознайомлення учнів з новими звуками використовувати вправи казкового характеру, які б мали цікавий сюжет та казкових героїв, за допомогою яких легко пояснюється учням важкий матеріал.
2. Щоб вправи, розроблені на основі казки, були ефективними, вчителю необхідно слідкувати за тим, щоб вони були пов'язаними з іншими видами діяльності на уроці.
3. Виконання вправ з використанням лінгвістичної казки на уроці повинно займати не більше 10-12 хвилин, під час яких має відбуватись активна діяльність всіх учнів.

4. Під час роботи необхідно використовувати цікаву для дітей наочність, яка б допомагала створити сприятливу для учнів атмосферу.

5. Казка має бути озвучена українською мовою, проте обов'язково містити елементи англійської мови, зокрема звуки та інтонаційні моделі, щоб продемонструвати учням їх функції. Розповідати казку необхідно у нешвидкому темпі, щоб учні могли зрозуміти всі деталі та події.

6. На заключному етапі роботи вчитель повинен спочатку похвалити дітей від свого імені та від імені казкових героїв за успіхи, лише потім звертати увагу на помилки, зроблені ними у ході виконання завдань.

7. Інструкції для вправ мають бути представлені в казковій формі, аби не руйнувати створену на уроці атмосферу.

8. Виконання кожної вправи з казковим сюжетом має бути орієнтоване на те, щоб залишити у дітей почуття завершеності роботи і відчуття прогресу в оволодінні англійською мовою.

9. Казка може мати характер діалогу з учнями, для того щоб забезпечити більшу активність їх уваги.

10. Розповідаючи казку, вчителю треба використовувати відповідні міміку та жести та не забувати підтримувати зоровий контакт зі слухачами.

11. Крім того, вчитель повинен не обмежувати зміст та способи викладу казок, написаних дітьми. Не робити жодних зауважень щодо побудови сюжету учнівських казок.

Отже, визначені особливості лінгвістичних казок та їх переваги як методичного прийому, дозволили розробити алгоритм створення лінгвістичної казки для формування іншомовних фонетичних навичок та укласти серію методичних рекомендацій щодо організації ефективного процесу навчання. Подальшим напрямком у дослідженні цього питання є створення серії лінгвістичних казок для формування іншомовної фонетичної компетенції.

Використані джерела

1. Грибанская Е. Э. Лингвистические сказки и рассказы. Методическое пособие для учителей русского языка / Грибанская Е. Э., Новикова Л.И. – М.: Курсив, 2008. – 206 с.
2. Жулий Т., Теплицкая О. Сказки и были. Лингвистические миниатюры / Жулий Т., Теплицкая О. – Луганск : Янтарь, 2003. – 124 с.
3. Зинкевич-Евстигнеева Т.Д. Путь к волшебству. Теория и практика сказкотерапии / Зинкевич-Евстигнеева Т.Д. – СПб.: Златоуст, 1998. – 352 с.
4. Казачінер О.С. Використання лінгвістичних казок під час навчання англійської мови / Казачінер О.С. // Англійська мова і література. – 2007. – №33. – С. 2-5.
5. Пропп В.Я. Исторические корни волшебной сказки / Пропп В.Я. – Л.: ЛГУ, 1986. – 364 с.
6. Словник-довідник з української лінгводидактики : навч. посібник / [О.Горошкіна, Н.Єсаулова, О.Лук'янченко, Н.Мордовцева та ін.]; за ред. М. Пентилюк. – К. : Ленвіт, 2003. – 149 с.
7. Сухомлинский В.А. Сердце отдаю детям / Сухомлинский В.А. – К. : Радянська школа, 1969. – 229 с.
8. Ушинский К.Д. Педагогические сочинения: в 6 т. / [сост. С.Ф.Егоров]. – М : Педагогика, 1989. – Т.4. – 528 с.

Horodnycha L.

THE LINGUISTIC TALE AS A METHODOLOGICAL WAY TO FORM YOUNG LEARNERS' FOREIGN PHONETIC SKILLS

The article describes the peculiarities of linguistic fairy-tales in the process of teaching young learners phonetic skills. The author points out the didactic and methodological advantages of using linguistic fairy-tales in the classroom. The procedure of creating a linguistic fairy-tale and the methodological recommendations are suggested.

Key words: *linguistic fairy-tale, young learners, phonetic skills, methodological technique.*

Стаття надійшла до редакції 10.05.13